

BİR SANAT MÜNKAŞASI: SİNEMA SANAT MIDIR, DEĞİL MIDİR?

AN ART DEBATE: IS CINEMA ART OR NOT?

Çeviri Makale/Translated Article

Oğuzhan CEYLAN¹

1 Antalya, Türkiye, ORCID ID: [0009-0005-8534-8579](https://orcid.org/0009-0005-8534-8579)

*Sorumlu Yazar: mroguzhanceylan@gmail.com

Makale Geçmişi
Geliş: 12.06.2025
Kabul: 26.06.2025
Yayın: 30.06.2025
Anahtar Kelimeler:
Sinema teorisi, Sanat tartışması, Sessiz Sinema, Erken Cumhuriyet, Charlie Chaplin.

Article History
Arrival: 12.06.2025
Acceptance: 26.06.2025
Publication: 30.06.2025
Keywords:
Cinema Theory, Art Debate, Silent Cinema, Early Republic Period, Charlie Chaplin.

ÖZET

Bu çalışma, 1927 yılında Güneş dergisinde yayımlanan ve sinemanın sanat olup olmadığını tartışan tarihi bir metni incelemektedir. Fransız eleştirmen Paul Souday ile Jean de Pierre Feu arasında geçen tartışmayı aktaran metin, Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde sinema-sanat ilişkisine dair önemli görüşleri yansıtmaktadır. Souday, sinemanın dilsizliğini öne sürerek sanat olmadığını savunurken, Pierre Feu sinemanın evrensel bir dil olarak tüm insanlığa hitap edebilme gücünü ve görsel anlatım kapasitesini vurgulamaktadır. Tartışma özellikle Charlie Chaplin'in sanatsal değeri ve Abel Gance'ın "La Roue" filmi üzerinden yürütülmektedir. Metin, sessiz sinema döneminde görsel dilin imkanları ve sınırları ekseninde gelişen estetik tartışmaları ele alarak, sinemanın meşruiyet arayışına ışık tutmaktadır. Bu çalışma, Türk sinema tarihinde erken dönem teorik yaklaşımların anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

ABSTRACT

This article examines a historical text published in Güneş magazine in 1927, which discusses whether cinema is art or not. The text, which conveys the debate between French critic Paul Souday and Jean de Pierre Feu, reflects important views on the cinema-art relationship in early Republican Turkey. While Souday argues that cinema is not art by emphasizing its silence, Pierre Feu highlights cinema's power to address all humanity as a universal language and its visual narrative capacity. The discussion is particularly conducted through Charlie Chaplin's artistic value and Abel Gance's film "La Roue." The text addresses aesthetic debates that developed around the possibilities and limitations of visual language during the silent cinema period, shedding light on cinema's search for legitimacy. This study is significant for understanding early theoretical approaches in Turkish cinema history.

1. GİRİŞ VE ÇEVİRMENİN NOTU

"Bir Sanat Münakaşası: Sinema Sanat mıdır Değil midir?" başlıklı bu makale, 1 Ağustos 1927 tarihli Güneş dergisinin 13. sayısının 6. sayfasında yayımlanmıştır. Elimizde derginin yalnızca 5. ve 6. sayfaları mevcut olup, makalenin bulunduğu sayfanın yazar isminin olduğu kısımda yırtılma olduğu için yazarın kim olduğu bilinmemektedir.

Makalenin yayımlandığı Güneş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında edebiyat dünyasına katkı sunan önemli dergilerden biridir. Şair ve yazar Orhan Seyfi Orhon'un öncülüğünde Ocak 1927'de yayın hayatına başlayan dergi, farklı edebi akımlardan yazarlara ve şairlere sayfalarını açmış, sanat ve edebiyat odaklı içeriğiyle dikkat çekmiştir. İki haftada bir yayımlanan Güneş, yaklaşık dokuz aylık bir süre içinde 17 sayı çıkararak Ekim 1927'de yayın hayatına veda etmiştir.

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet döneminde yayımlanan Güneş dergisinde yer alan ve sinemanın bir sanat olup olmadığını tartışan, günümüze kadar pek bilinmeyen bir metnin transkripsiyonunu sunmaktadır. Fransız eleştirmen Paul Souday ile Jean de Pierre Feu arasındaki tartışmayı aktaran metin, dönemin sinema-sanat ilişkisine dair önemli tartışmaları Türk okuyucusuna taşıması bakımından önem taşımaktadır. Özellikle Charlie Chaplin'in sanatsal değeri üzerinden yürütülen tartışma, sessiz sinemanın meşruiyet arayışına ışık tutmaktadır.

Metin, sinemanın dilsizliği üzerinden başlayan tartışmayı, görsel dilin imkanları ve sınırları ekseninde ele almakta, dönemin önemli filmlerinden La Roue'yu (Tekerek) örnek göstererek sinemanın anlatım gücünü savunmaktadır. Ayrıca sinemanın evrensel bir dil olarak tüm insanlığa hitap edebilme potansiyeli üzerinde durması, erken dönem sinema teorisine katkı niteliğindedir.

Bu çalışmada, Osmanlı Türkçesi ifadelerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları parantez içinde verilmiş, böylece hem orijinal metne sadık kalınmış hem de okuyucu için anlaşılır kılınmıştır. Özel isimlerin orijinal yazılışları da yine parantez içinde gösterilmiştir.

2. BİR SANAT MÜNAKAŞASI: SİNEMA SANAT MIDIR, DEĞİL MIDİR?

Sinemacılığın son seneler zarfında hemen dünyanın her tarafında kazandığı coşgun (coşkun) rağbet (ilgi), bazılarının: "Beşinci Sanat" ismini verdikleri bu şayan-ı hayret (hayrete değer) ihtirain (icadın), tiyatro zararına olarak, gittikçe büyüyen bir nisbet (oran) dâhilinde inkişafına (gelişmesine) meydan veriyor. Hatta bazı meşhur tiyatro yıldızlarının sinemadan temin ettikleri muazzam kazançlara tama' ederek (tamah ederek/açgözlülük göstererek) tiyatro sahnesinden sinema stüdyosuna geçmeleri temaşa (seyir) âşıklarının epey bir zamandan beri düşündürüyordu. Geçenlerde bunlardan biri olan Pol Sude (Paul Souday) "sinema bir sanat değildir" namıyla (adıyla) yazdığı bir makalede sinemaya karşı alenen (açıkça) ilan-ı harb (savaş ilanı) etti. Pol Sude bu makalede Çarli Çaplin'in (Charlie Chaplin) adi, kaba bir palyaçodan başka bir şey olmadığını söylüyor, sinemanın dilsiz olmasını ileri sürerek: "lisan, insanın şerefidir; büyüklüğün iblağ vasıtası (ifade aracı) lisanıdır. Lisanla ifade edilemeyen şeyin hükmü yoktur." diyor. Bu makale Mösyö Pol Sude ile sinemanın hararetili (ateşli) bir müdafii (savunucusu) ve Çarli Çaplin'in perestişkârı (hayranı) olan Mösyö Jan Dö Piyer Fö (Jean de Pierre feu) arasında oldukça şiddetli bir sanat münakaşasına (tartışmasına) meydan veriyor. Biz bu makalede, bu münakaşanın bir kısa bir zabtını (tutanağını,) bir --Compte-Rendu- 'sunu yapmak istiyoruz.

Jan Dö Piyer Fö, sinemanın dilsizliği hakkındaki mütalaaya (düşünceye) cevaben diyor ki: "Ey mütefekkirin (düşünürün) vahi (boş) gururu! Musikide Dekart'ın (Descartes) lisanını konuşmuyor, fakat Bethofen (Beethoven), Dekart kadar kudretli, onun kadar derin değil midir? Bahusus (özellikle), Babil Kulesi Vak'ası, bütün cihan-ı beşeriyete (insanlık dünyasına) hitab eden musikinin inkişafına (gelişmesine) zarar iras edebilmiş midir?"

Fakat asıl garib olan şu ki Mösyö Pol Sude bilhassa bunu sinemanın maduniyetini (aşağı olduğunu) isbat eden bir delil add ediyor (sayıyor). Vahşi, medeni, küçük, büyük herkes tarafından anlaşılması icab eden (gerekten) sinemanın, bilhassa bu cihanşümullüğü (dünya çapında oluşu) dolayısıyla bayağılık ve ahmaklık peşinde koşması zaruri olduğunu iddia etmek istiyor. Ben bu mutalaayı (düşünceyi) pek sakat buluyorum. Asıl büyük sanat, en ince, en nazik olan mı, yoksa bilakis (aksine), en umumi surette (genel şekilde) intişar etmiş (yayılmış) hisleri, akl-ı beşerin (insan aklının) yetişebileceği ebedi mahiyete haiz (sahip) hakikatleri mevki-i fi'ile (fiil mevkiine/gerçeğe) koyan sanat mıdır?

Dehaların misali, ikinci şıkkın doğru olduğunu isbat eder. Mösyö Pol Sude sinema için mimodramın yani çehre ifadeleriyle oynanılan oyunun başka bir nevidir (türüdür), mimodram ise bizzarure (zorunlu olarak) küçük ve mahdud (sınırlı) bir şeydir, diyor. 3

Evvela bu iki şeyi yekdiğeriyle (birbiriyle) kıyas etmek doğru değildir. "Mim" denilen şey, anane (gelenek) ile teessüs etmiş (ortaya çıkmış) itibarı bir takım hareketlerden teşekkül etmiş (oluşmuş), tam manasıyla suni ve gayri hakiki (yapay ve gerçek olmayan) bir lisandır. Hâlbuki sinema aktörü, bütün insanların kullandığı sima oyunlarıyla, hislerine, fikirlerine zahiri (görünen) bir şekil verir. Dudakları kımıldar, fakat söylemez. Bu noksan da perde üzerine yazılan yazılarla telafi edilir. Bu zaafa mukabil (karşılık), büyük bir kuvveti vardır ki pek mühimdir: mevcudatı (varlıkları) tamamen ifade, hayati bütün heyecanları güzellediği, şayan-ı temaşa (seyretmeye değer) safahatıyla (aşamalarıyla) kâmilen (tam olarak, bütünü ile) irae eder (gösterir).

Sinema sanattır, çünkü alem-i hakikiyi, edebiyat, musiki, resim kadar ifade eder. Hatta bu hususda (konuda) onlara bile faikdir (üstündür). Çünkü bunları işaretlerin ianesine (yardımına) muhtaç olmaksızın, doğrudan doğruya, hareketi, ahengi ve rengi ile ifade etmiş olur. Bundan başka sinemacının vazifesi hayati aynen istinsah etmek (kopya etmek) değil, taklit etmektir. Bu taklit keyfiyeti (niteliği) onu artistliğe doğru her gün biraz daha yükseltmektedir. Mesela bazı sinemacılar, menazır-ı tabiiyeye (doğal manzaralara), eşhasın (kişilerin) ve eserin ruh ve mahiyetine uygun bir üslup vermeye muvaffak olmuşlardır. Bunun içindir ki son zamanda sinema eserleri tabii menazır (doğal manzaralar) içinde değil, daha ziyade stüdyoların suni dekorları arasında oynanmaktadır.

Mösyö Pol Sude'nin sinemada iblağ (ulaştırma) vasıtalarının kıt olduğu yolundaki iddiasına Mösyö Jan Dö Piyer Fu, şu yolda cevap veriyor: Kendisine misal olarak yalnız "Çarh --La Roue" isimdeki filmi zikredeceğim (söyleyeceğim). Bu filmde kahraman manevi bir sefalet hayatından sonra yavaş yavaş sükunet bulup ruhi ihtirasın (tutkusunu) levsinden (kirinden) kurtarıyor. Vak'aya dekor olarak Alp'in yüksek zirveleri intihab edilmiştir (seçilmiştir). Kahraman, manevi yükselişinin bir timsali (sembolü) olan dik bir yokuştan çıkıyor, daima karlı şahikalara (doruk noktalarına) doğru yükseliyor. Haydut çehresine yavaş yavaş bir sükunet ve istirahat çöküyor. Safvet-i kalbin (kalp saflığının) ve gufranın (affin) timsali olan kara her adımda biraz daha yaklaşıyor. Sanatkâr tarafından gösterilmek istenilen bu remzi (sembolü), bütün ebkemiyetine (dilsizliğine) rağmen anlamayacak bir ferd tasavvur olunur mu (düşünülebilir mi)?

Ölümün kat'i (kesin) bir halas (kurtuluş) şeklinde yaklaştığını hissediyoruz. Fakat eserin mebde'i (başlangıcı) büyük bir artisttir. Onun için kahramanın yalnız ölüm taklidi yapması kâfi gelmiyor. Bu sırada birden bire parlak sema üzerinden bir bulut geçiyor. Karlı zirveler biraz kararır gibi oluyor, manzarayı biraz gölge istila ediyorken gayri kabil tasvir (tasvir edilemez) bir ızdırıp, akıbet-i beşeriye'nin (insanlık sonunun) fecaatinden (acı verici oluşundan) doğan mezalim bir korku temaşa gerek (seyretmek gerekir) ruhuna akar gibi oluyor. Bu hissi kitap üzerinde ifade edebilmek için kaç sahife (sayfa) doldurmak icap eder (gerekir). Sinema bu gibi vesait (araçlar) hususunda pek zengindir. Sinemacı dahi olmak şartıyla, muhayyilesi (hayal gücü) bu vesaiti daima ihzar edebilecektir (ortaya koyabilecektir). İster kabul edilsin, ister edilmesin, sinema tam bir sanattır. Onun da Homer'i (Homer),

Molyer'i (Molière), Şekspir'i (Shakespeare) olacaktır. Bunların müjdecisi de Şarlo (Charlie Chaplin) olduğu muhakkaktır.

Mösyö Jan Dö Piyer Fu'nun, Pol Sude'ye karşı sinemayı müdaafaten (savunarak) dermiyan ettiği (ileri sürdüğü) mütaaları (düşünceleri) bu suretle hülasa ettikten (özetledikten) sonra şimdi Pol Sude'nin müdafaasını nakl edelim (aktaralım): Mösyö Jan dö Piyer Fu: Resim de dilsiz değil mi? diye bağıyor. Hâlbuki ben Depeş (Dépêche) gazetesinde şöyle yazmıştım: Bana karşı, sinemada lisan yoksa plastik-fenni eşkal (şekiller bilimi) vardır demesinler. Plastik sanatların güzelliğini teşkil eden (oluşturan), ressamın veya heykeltıraşın dehasıdır. Bunda modelin bir dahli (etkisi) yoktur. Leonardo Da Vinci, Mona Lisa'dan bir Jokond (La Joconde) ibda etmiştir (yaratmıştır) ki bunu bir fotoğrafçı yapamaz. Şarlo (Charlie Chaplin) operatörü için bir modelden başka bir şey değildir.

سینه ما صنعت میدر، دکیدر؟

برصنعت مناقشه سی

« سینه ما صنعتدر ، چونکه عالم حقیقی بی ، ادبیات ، موسیقی ، رسم قدر افاده ایدر . حتی بو خصوصده اونلره بینه فائقدر ، چونکه بونلری ، اشارت لرك اگاهنه محتاج اولمق سزین ، دوغریدن دوغری به ، حرکتی ، آهنکی ورنکی ابله افاده ایش اولور . بوندن باشقه سینه ما حینک وظیفه سی حیاتی عیناً استنساخ ایتک دکل ، تقلید ایتکدر . بوتقلید کیفیت اونی آرئستیکه دوغری هرگون برآز دها بوکسلیتمکده در . مثلاً بعضی سینه ما حیلر ، مناظر طبیعه به ، اشخاصک و آرنک روح و ماهیتنه اویغون براسلوب ورمکه موفق اولمشلدر . بونک ایچیندرکه سوک زمانده سینه ما آرنلری طبیعی مناظر ایچنده دکل دها زیاده ستودیونلرک صنعی ده قورلری آراسنده اونامقده در . « موسیو « بول سوده » نك ، سینه ماده ابلاغ واسطه لرنک قیط اولدیی بولنده کی اداتسه موسیو « ژان دوپه رفو » شولده جواب و بریور : « کندیسنه مثال اولرق یالکر « جرح - La roue » اسمده کی فیلی ذکر ایدم حکم . بو فیلمده قهرمان معنوی بر سفک حیاندن صورکه یاواش یاواش سکونت بولوب روحی احتیاصک لوشندن قورناریور . وقعه ده قور اولرق آلک بوکسک زورملری آنتخاب ایدمشدر . قهرمان ، معنوی بوکسلیتمک برمثالی اولان دیک برقوقشدن چیقوره دائمی قارلی شاهقوله دوغری بوکسه لیور . جیدود چهره سته یاواش یاواش برسکونت و استراحت چوکور . صفوت قلبک و غفرانک مثالی اولان قاره هرآیدمه برآز دها باقلاشیور . صنعتکار طرفندن کوسترینک ایستنه یان بو رهنری ، بونون بکیمتنه رعماً آ کلامایاچ برقد تصور اولوروی ؟ « اولومک قطعی بر خلاص شکندنه باقلاشدیی حس ایدیوروز . فقط آرنک مدعی بو بوک بر آرتیستدر . اونک ایچین قهرمانک یالکر اولوم تقلیدی یاییسی کافی کلیر . بو صنیوره بردن بره بالاق سما اوژردن بر بلوط کچیر . قارلی زروملر بر آرز قارار برکی اولور ، منظره بی برآز کولکه استیلا ایدرکن غیر قابل تصویر بر اضطراب ، عاقبت بصریه نك لجامتندن دوغان مظلوم بر قورقوتماشا کرک روحه آفارکی اولور . « بوحی ، کتاب اوژرنده افاده ایدمه بامک ایچین قاچ صحیفه دولد برمق ایجاب ایدر ؟ سینه ما بوکی وسائط خصوصنده پک زکیندر . سینه ما حی دای اولق شرطیه ، تخلیقه سی بو وسائطی دائمی احضار ایدمه ییله کیدر . ایستر قبول ایدلسین ، ایستر ایدلسین ، سینه ما تام برصنعتدر . اونکده « هومر » ی ، « مولیر » ی ، « شه کسیر » ی اولاجقدر . بونلرک موده جیسی ده ، « شارلو » اولدیی محققدر . « موسیو « ژان دوپه رفو » نك ، « بول سوده » به قارشی سینه ما بی مدافعه در میان ایتدیکی مطالعه لری بوسورنله خلاصه ایتدکن صورکه شیمدی « بول سوده » نك مدافعه سی نقل ایدم : « موسیو « ژان دوپه رفو » : رسمده دیلسز دکلی ؟ « دیه باغریور . حالبوکه بن « دپهش » غرته سنده شویله یازمشدم ؟ « بکا قارشی ؛ سینه ماده لسان بوقسه « پلاستیک - فن اشکال » واردر دیه سینلر . پلاستیک صنعت لرك کوزده لکنی تشکیل ایدن ، رسامک ویا هیکتراشک ده اسیدر . بونده موده لک بدخلی بوقدر . « له اونا ر دوینی » « مونالیزا » دن بر « ژوقوند » ابداع ایتشدرکه بونی بر فوطوغرافی یاپامار . « شارلو » اوپه رانوی ایچین برموده لدن باشقه برشی دکدر .

سینه ما حیلک سوک سنلر طرفنده همان دنباک هر طرفنده قازاندیی جوشغون رغبت ، بعضی لرنک « بشچی صنعت » اسمی وردیکلری بو شایان حیرت اختراعک تیازو ضرریه اولرق ، کیتدیجه بو یون برنیت داخنده ، انکشافنه میدان و بریور . حتی بعضی مشهور تیازو ییلدیزلرنک سینه ما دن تأمین ایتکلری معظم قازانچلره طمع ایدرک تیازو صحنه سندن سینه ما ستودیوسنه کچملری تماشا عاشق لری ابی برزماندن بری دوشوند . بریور دی . کچلرده بونلردن بری اولان « بول سوده » ، « سینه ما برصنعت دکدر . « نامله یار دینی بر مقاله ده سینه ما به قارشی علناً اعلان حرب ایددی . « بول سوده » بومقاله سنده « چارلی چه یلن » ک عادی ، قایا بریالیچون باشقه برشی اولما یینی سوبلیور ، سینه ما نك دیلسز اولمسی ایلری سوردرک : « لسان ، انسانک شرفیدر ، بو بوکلکک ابلاغ واسطه سی لساندر ؛ لسانه افاده ایدله بن شیک حکمی بوقدر . « دیور . بومقاله ، موسیو « بول سوده » ابله سینه ما نك حرارتی برمدافی و « چارلی چه یلن » ک برستشکاری اولان موسیو « ژان دوپه رفو » آراسنده اولدیه شدتلی برصنعت مناقشه سته میدان و بریور . بزومقاله ده بومناقشه نك برقیصه برضیطنی ، بر Compte-rendu سنی یا مقی ایسته یورز . « ژان دوپه رفو Jean de Pierre feu » سینه ما نك دیلسز لکی حقندگی مطالعه به جواب دیورک : « ای متفکرک واهی غروری ! موسیقی ده « ده قارت » ک لسانی قونوشمیور ، فقط « به بوفن » ، « ده قارت » قدار قدرتی ، اونک قدر درین دکیدر ؟ باخصوص ، بابل قولسی وقعه سی ، بونون جهان بشرته خطاب ایدن موسیقینک انکشافنه ضرر ایراث ایدمه ییلمشمیدر ؟ « فقط اصل غریب اولان شوکه موسیو « بول سوده » بالخاصه بونی سینه ما نك مادویینی اثبات ایدن بر دلیل عد ایدیور . وحشی ، مدعی کوجوک ، بو بوک ، هرکس طرفندن آکلاشیلماسی ایجاب ایدن سینه ما نك ، بالخاصه بو جهانشمولگی دولایسیله ، باباغلیق و احقاق یاشنده قوشماسی ضروری اولدیی ادعا ایتک ایسته یور . « بن بومطالعه بی پک سقط بولیورم . اصل بو بوک صنعت ، اک ایجه ، اک نازک اولانمی ، بوقسه ، بالکس ، اک عمومی صورنده انتشار ایش حسلری ، عقل بشرک یتیشه ییله جکی ایدی مامیتی حائز حقیقتلری موقع قله قویان صنعت میدر ؟ « دهالرك مثالی ، ایکنجی شتک دوغری اولدیی اثبات ایدر . « موسیو « بول سوده » ، سینه ما ایچون میمو درامک ، یعنی چهره افاد لریله اونانیلان اوپونک باشقه بر نوعیدر ؛ میمو درام ایسه بالضروره کوجوک و محدود برشیدر ، دیور . « اولا بواکی شی یکدیگر به قیاس ایتک دوغری دکدر . « میم » دینیلن بی ، عننه ایله تأسس ایش اعتباری رطاق حرکتلردن تشکیل ایش ، تام مناسیله صنعی و غیر حقیق بر لساندر . حالبوکه سینه ما آقتوری ، بونون انسان لرك قولاندیی سیما اوپونلریله ، حسلیته ، فکر لریته ظاهری بر شکل ورر . دوداقلری قیلمدار ، فقط سوبله سز . بونقصانده برده اوژرنه یازیلان یازیلر تلافی ایدیلر . « بوضفه مقابل ، بو بوک برقوی واردرک پک مهمده : موجردانی تماماً افاده ، حیاتی بونون هیجان لری ، کوزده لکی ، شایان تماشا صفحاتیله کاملاً اراهه ایدر .

Şekil 1. Bir Sanat Münakaşası: Sinema Sanat mıdır, Değil midir? (1927, 1 Ağustos). Güneş Dergisi, 6. Sayfa, Sayı: 13, Dergi Nüshası (Osmanlı Türkçesi)

KAYNAKÇA

La Roue [Tekerlek], Yön. Abel Gance, Fransa, 1923.

Bir Sanat Münakaşası: Sinema Sanat mıdır, Değil midir? (1927, 1 Ağustos). Güneş Dergisi, 6. Sayfa,
Sayı: 13.